

ANADOLU MASALLARI İLE GRİMM MASALLARININ BÜYÜ MOTİFİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Comparison of Anatolian Fairy Tales and Grimm Fairy Tales in terms of
Magic

Tayyib GÜMÜŞER*
Neslihan Huri YİĞİT*

ÖZ

Bu çalışma, kültürler arası benzerlikleri ve değişkenleri ortaya koymak amacıyla, dini ve kültürel farklılıklara sahip olan iki milletin masalları (Anadolu masalları ve Grimm Masalları) temel alınarak hazırlanmıştır. Yapılan inceleme gerek evrensel nitelik taşıması gerekse günlük hayatta da karşılaşılan eylemler bütünü olması sebebiyle büyü unsurları özelinde oluşturulmuştur. Anadolu sahasından bin otuz, Grimm Masallarından iki yüz on bir masal incelenmiştir. Masallar üzerinde tespit edilen unsurlar büyü/büyülü parantezinde sihirli, efsunlu, bağlanmış olayları/kişileri de içine almaktadır. Büyüler gerçekleşen eyleme göre dönüşüm büyüsü, taklit büyüsü, şifa büyüsü ve söz büyüsü ana başlıklarında değerlendirilmiştir. Literatür taraması yoluyla elde edilen masalların incelenmesi neticesinde dönüşüm, taklit ve söz büyüsünün her iki kültürde de pek çok ortaklık barındırdığı tespit edilmiştir. Şifa büyüsünün ise çocuk-suzluğu giderme noktasında Anadolu sahası masallarında yer almasına karşın Grimm Masallarında bu motifin, büyü ile ilişkili olarak yer almadığı anlaşılmıştır. Elde edilen veriler, bazı farklılıklar ayrı tutulduğunda, masalın evrensel niteliğini bir kere daha ortaya koyması açısından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: masal, büyü, motif, Grimm masalları, Anadolu masalları.

ABSTRACT

This study was prepared based on the fairy tales of two nations (Anatolian fairy tales and Grimm Fairy Tales), which have religious and cultural differences, in order to reveal similarities and variables between cultures. The study was created specifically for the elements of magic, both because it has a universal quality and because it is a set of actions encountered in daily life. One thousand thirty tales from the Anatolian field and two hundred and eleven tales from the Grimm Fairy Tales were analysed. The elements determined on the tales include magic, enchanted, and bound

* Bilim Uzmanı. Sivas/Türkiye. E-posta: tayyipgmsr@gmail.com ORCID: 0000-0003-0347-2954.

* Dr. Öğr. Üyesi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, Sivas/Türkiye. E-posta: neslihanhuyigit@cumhuriyet.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6890-2850.

events/persons in the spell/enchantment bracket. Spells were evaluated under the main headings of transformation spell, imitation spell, healing spell and word spell according to the action performed. As a result of the examination of the tales obtained through literature review, it was determined that transformation, imitation and word spells have many commonalities in both cultures. Although the healing spell is included in the Anatolian fairy tales at the point of eliminating childlessness, it is understood that this motif is not included in Grimm Fairy Tales in relation to magic. The data obtained, apart from some differences, are important in terms of revealing the universal nature of the fairy tale once again.

Keywords: fairy tale, magic, motif, Grimm's fairy tales, Anatolian fairy tales.

Giriş

Kültür, insanların geçmişten bugüne meydana getirmiş oldukları somut ya da somut olmayan birçok unsuru kapsamaktadır. Bir topluluğun yapmış olduğu eylemler de kültürün kapsamındadır ve bu eylemlerden çıkan malzemeler kültür ürünlerini oluşturur. Bir toplumun tarihi, sanatı, edebiyatı, doğal zenginlikleri gibi unsurlar kültür ekseninde değerlendirebilecek malzemelerdir. İnsanlar kültürel varlıkları meydana getirirken kendilerinden de bir şeyler katmaktadırlar. Örneğin, edebiyat alanında topluma mal olmuş bir tür ele alınırken o toplumun bilinçaltında var olan sevinçleri, hüznüleri, kaygıları, korkuları ve yasakları görmek mümkündür. Ayrıca toplumların dünya görüşleri ve doğaya bakış açıları da edebiyat ürünleri aracılığıyla analiz edilebilmektedir.

Bir kültür ürünü olan masal, edebi bir tür olmakla birlikte aynı zamanda sözlü kültür ortamında var olan bir eğlence ve öğretim aracıdır. Her ne kadar son yüzyılda pek çok masal sözlü kültürden yazılı kültür ürünlerine evrilmiş olsa da masalın sözlü kültür ortamındaki serüvenini dikkate almaya engel değildir. Masalın sözlü olarak gelişmesi, nesilden nesile aktarılması ve bu aktarım esnasında çeşitli değişim ve dönüşümler geçirmesi masal türünün hem zenginleşmesini hem de farklı bakış açılarıyla yoğrulmasını sağlamıştır. İnsanların masalları oluştururken ve aktarım esnasında değiştiren kendi zihinlerinde olan düşünceleri eklemeleri, masallardan bir toplumun bilincine yolculuk yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda Anadolu sahası masallarıyla Grimm Masallarını büyü ekseninde karşılaştırmak, bu iki toplum hakkında çıkarımlar yapmaya imkân verecektir.

Grimm Masalları temel alınarak yapılan çalışmalar incelendiğinde, masalların öncelikle değerler eğitimi ve eğitim psikolojisi açısından değerlendirildi-

rildiği görülmektedir. Grimm Masalları ile farklı milletlerin masal metinlerindeki benzerlikleri tespit etmek için yapılan çalışmaların yanı sıra belirli bir motif çerçevesinde incelemeye odaklanan çalışmalar da mevcuttur. Sosyoloji ve psikoloji bilim dalları da kendi bakış açıları ile masalları ya toplu olarak ya da birkaç masal özelinde değerlendirmişlerdir. Ancak bu masallar inanç, büyü ve büyüye bakış açısı gibi bir konu üzerinden incelenmemiştir. Farklı dini, sosyal ve kültürel sistemlerin ürünü olan iki millete ait masalların büyü ekseninde karşılaştırılması, masalın evrensel yönünü anımsamaya yardımcı olurlarken aynı zamanda kültürel benzerlik ve farklılıkların irdelenmesine de imkân verecektir. Daha önce bir yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu konu, bu çalışmada teze sadık kalınarak özet niteliğinde ele alınacak ve bu sayede ilgililerin konu hakkında ön bilgi sahibi olmaları sağlanacaktır. Alanyazın taraması yolu ile elde edilen veriler dönüşüm büyüsü, taklit büyüsü, şifa büyüsü ve söz büyüsü başlıkları altında özetlenmiştir.

1. Masal

Masal türü her toplumun kendi dünya görüşü bağlamında şekillenen bir türdür. Olağanüstü olması ve gerçeklikten uzak görünmesi yönüyle diğer anlatı türlerinden ayrıştırılan masal, her ne kadar çocuklar için üretiliyor gibi algılsa da yetişkinleri de dünyasına çekmeyi başarmaktadır. Çünkü masal toplum belleğinde var olan kültürel, sosyal ve psikolojik birçok kodu taşıması ve gün yüzüne çıkartması bakımından her yaştaki bireyi içine alabilen bir yapıya sahiptir. Masalların bünyesinde bulunan kodların kimi zaman farklı toplumların ortaklıklarını keşfetmek amacıyla çözümlenebileceği bilinmektedir. Bu inceleme ile Anadolu ve Alman halkının masallarından yola çıkılarak iki kültür arasındaki ortaklıklar ve farklılıklar masal üzerinden okunmaya çalışılacaktır.

Masal “nesirle söylenmiş, dinsel, büyüsel inançlar ve törelerden bağımsız olan¹, gerçekle ilgisi olmayan ve anlatılan şeyleri kanıtlama amacı gütmeyen, tamamen hayal ürünü olan” anlatı türüdür (Boratav, 2013: 85). “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen kişilere ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesidir” (Elçin, 2004: 368). Masal “kahramanlarından bazıları hayvanlar ve doğaüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal ürünü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatı türü”dür (Sakaoğlu, 2016: 17). Arka arkaya verilen bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere

¹ Her ne kadar Boratav (2013: 85) tarafından masalların dinsel, büyüsel inançlardan bağımsız olduğu dile getirilse de masal incelemeleri, bu tezin aksini ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili bir örnek için bk. (Yiğit, 2022).

Türkiye’de masal türü ile ilgili ilk çalışmaları yapan araştırmacılar yaygın olarak masalın içeriğine atıfta bulunmuşlardır. Masalın bilinmeyen zamanın / mekânın / kişilerin hikâyesi olarak “hayal ürünü ve gerçeküstü olma” yönlerinin ağır basması gibi özellikler, masalı diğer türlerden ayırmak için kullanılan ölçütler olmuştur. Bu tanımlardan çıkan ortak öğeler masalın hayal ürünü olması, karakterlerin insan, hayvan ya da olağanüstü varlıklar olması, eğlenmek için üretilmesinin yanı sıra eğitici özellikler barındıran bir tür olmasıdır. Bu özellikleri göz önünde bulundurarak yeni bir masal tanımı yapmak mümkündür: Masal halka ait bir sözlü gelenek ürünü olan, gerçeküstü karakterler ve olaylar etrafında teşekkül eden, belirli kalıpları ve belirli çizgisi olan, zaman içerisinde değişip dönüşüme uğrayabilen ve aynı zamanda eğitici olan bir anlatı türüdür.

Masalın konusu oldukça geniştir ve hemen her şey masalın konusu olabilir. İyilik, doğruluk, güzellik, sadakat, yardımseverlik, cesurluk gibi birçok estetik ve etik duygular; kötülük, nefret, kin, kıskançlık, düşmanlık gibi olumsuz duygular masalların konusunu oluşturmaktadır. Masalların konusunun tıpkı insanların parmak izleri gibi çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. Bir insanda görülebilecek tüm özelliklerle masalarda konu ya da tema olarak karşılaşılabılır. Halk kültürü unsuru olan masalarda iyi olan her şeye, kötü olan her şeye ve bu tezat ortamda meydana gelebilecek birçok olaya rastlanabilir. Diğer taraftan masallar var oldukları bağlamda yayıldıkları için, ait oldukları toplumların gelenek, görenek ve inançlarını, kültürel, ekonomik ve sosyal yapılarını, aynı zamanda dinin, hukukun, halk geleneklerinin ilk örneklerini bünyelerinde taşırlar. Bu yüzden masallar, halk bilgisi için paha biçilmez yardımcı bir türdür ve insanlığın ruhunu, yaşayışını, dini varlığını anlatır (Helimoğlu Yavuz, 2013: 16; Alangu, 2020: 97).

Masal incelemelerinde başvurulan yöntemlerden biri de motif incelemesidir. Anlatı türlerindeki motif unsuruyla² ilgili en geniş değerlendirme şüphesiz ki *Motif Index of Folk Literature* eserinin de düzenleyicisi olan Stith Thompson’a aittir. *Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*’da “motif” başlığı altında tanım yapan ve açıklamalarda bulunan Thompson, motifi en basit haliyle “halkbilimde irdelenebilecek en küçük anlatı ögesi” (1972: 753) şeklinde tanımlar. *Motif Index of Folk Literature*’ın giriş bölümünde ise “motifler anlatıları oluşturan detaylardır. Ayrıca halk anlatısındaki

² Thompson eserinde “Halk masalı, efsane, balad (hikayeli şiir), hayvan masalı, orta çağ romantizmi, orta çağ masalı, şaka, bir ders vermek amacıyla kaleme alınmış kısa hikâye ve yerel geleceğin tümü dâhil edilmiştir, ancak bu bölümlerin bazıları yeterince kaydedilmemiştir” diyerek eserinin ne kadar geniş bir inceleme metnine sahip olduğunu ifade eder (Thompson, 1955a: 11).

en küçük sabit parçalarıdır” der (akt. Dégh, 2005: 100). Büyü motifi Thompson tarafından “D. Sihir (Büyü)” ana başlığı altında “Şekil Değiştirme (Dönüşüm), Büyüyü Çözme / Bozma, Sihirli Nesnelere, Sihirli Güçler ve Belirtiler” alt başlıklarında (1955b: 5-7) incelenmiştir. Anadolu masallarının Thompson’ın tasnifine göre incelenmesi Özlem Keskin tarafından yüksek lisans tez çalışması olarak 2022 yılında yapılmıştır. Yapılan bu çalışma ile tekrara düşülmemesi için büyü motifi³, Anadolu masallarının Grimm Masalları ile karşılaştırılmasıyla irdelenmiştir. İnceleme aşamasında Thompson’ın sınıflandırması genel hatlarıyla örnek alınmıştır.

2. Büyü ve Çeşitleri

Büyü Türk toplumunda tabu olarak kabul edilebilecek düzeyde korkulan, kaçınılan ve dini inançla birlikte yaptırının iflah olmayacağına inanılan bir işlemdir. “İyi veya kötü sonuç almak için doğa unsurlarını, yasalarını etkilemek ve olayların olağan akışını değiştirmek için yapılan eylemlerin tamamı” (Boratav, 2015: 121) olarak tanımlanan büyü, doğaüstü güçlerin yardımına başvurularak belli bir amaca ulaşmak ya da belli bir durumu meydana getirmek için uygulanan işlemler ve bu amaçla yapılan eylemlerdir. Temelinde, dinamik dünya görüşüyle tabunun ve çaresizlik, istek, çağrışım gibi psikolojik sebeplerin yattığı büyü, belli bir teknikle belli kuralları içinde barındıran ve büyücüler tarafından uygulanan bir sanattır. Büyü sanatını Sedat Veyis Örnek “İnsanın kendisi ya da bir başkası için istediği bir şeyi elde etmek amacıyla, öte yandan istenmeyen ya da hoş olmayan bir şeyi uzaklaştırmak veya birine zarar vermek için yapılan pratikler” şeklinde açıklar (2017: 51-53).

Malinowski’ye göre ise büyü hiçbir zaman var olmaz, hiçbir zaman oluşturulmaz ya da keşfedilmez. Her büyü başlangıçtan beri, insanlar için çıkar konusu olan ama insanın normal akla uygun çabaları dışında kalan bütün her şey ve olayların başlıca tamamlayıcısıdır (1990: 74). Emile Durkheim (2011: 63), büyüünün tıpkı bir din gibi, kendine özgü mitlerinin ve dogmalarının olduğunu; çeşitli inançlardan ve ayinlerden oluştuğunu ifade eder. “Ancak bunlar fazla gelişmiş değildir. Bunun sebebi ise muhtemelen teknik ve faydacı hedefler güttüğü için büyüünün, saf spekülasyon hususunda zaman harcamamasıdır. Büyüünün de törenleri, kurbanları, arınma ayinleri, duaları, şarkıları ve dansları vardır.” Bu açıdan bakıldığında büyüünün sistematik bir yapı arz ettiği sonucuna ulaşılır. Büyü işlemine farklı bir açıdan bakan Celal Beydili

³ Anadolu sahaları ve Türk dünyası topluluklarının masallarıyla ilgili karşılaştırmalı bir inceleme yapılmadan büyü motifi çeşitli yönleriyle işlenmiştir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Duranlı, 2010; Yıldırım, 2016; Murat vd. 2019; Erol Çalışkan, 2024; Esirgen ve Koçak, 2024).

çalışmasında büyüden “yazı” başlığına yönlendirme yaparak bahsetmektedir:

Sakral (kutsal) ve büyülü güç kaynaklı olduğuna inanılan yazı bilmezler dünyasıyla ilişkilendirilerek, halk inanışlarında kutsal sayılarak, tılsımlı ve normal olmayan etkili güç olduğuna inanılmıştır. Halk inanışına göre cadılar ve büyü yapan kişiler levha (yazı) okurdular. Hikâyelerdeki sihirli kapılar da sadece bu levha üzerindeki yazılar okunduktan sonra açılır. Uygurların dilindeki yazı anlamına gelen *bitik* kelimesi de bu sebeple dua, tılsım anlamlarında kullanılmıştır. *Divan-ı Lügatî't Türk*'te de bu kelime cin çarpmasına karşılık okunan dua, efsun ifadesine bağlı olarak bitik sözcüğünün Oğuzcadaki efsun, tılsım anlamları kaydedilmiştir (2014: 604).

Büyüyle ilgili yapılan tanımlara bakıldığında “doğaüstü, güç, değiştirmek, etkilemek, amaç” gibi belirli kavramlarla karşılaşılmaktadır. Büyü en sade haliyle doğaüstü güçleri kullanarak hedeflenen amaca ulaşmak için yapılan eylemlerdir. Farklı bilim insanları büyüye farklı yönlerden bakarak kendi tanımlarını yapmışlardır. Bu tanımlar arasında büyüye bilim gözüyle ve din gözüyle bakış açıları söz konusudur. Bilimsel yönden bakanlar doğaüstü güçler diyerek daha soyut; dini yönden bakanlar ise İslam inancında var olan cinleri doğaüstü güç olarak ele alıp daha somut tanım yapmışlardır. Hristiyanlık inancında ise büyü şeytanla ilişkilendirilmiş; büyücülerin, yaptıkları eylemler dolayısıyla şeytanın köleleri oldukları iddia edilmiştir. Büyücüler her ne kadar kendilerini otacı-şifacı olarak tanımlamak isteseler de engizisyon mahkemeleri onları şeytana tapan bir grup olarak kabul etmiştir (Eliade, 2003: 260, 262). Bu tür bakış açıları dinin ya da bireyin inanç dünyasının büyü üzerindeki etkisini de göstermektedir. İlk dönem insanları, doğada değiştirmek istedikleri olguları büyü yaparak değiştirmiş, inançları bağlamında büyüü hayatlarının merkezi haline getirmişlerdir.⁴ Neredeyse her konuda büyüye başvurmuşlardır. Bu tutum dini inançlardan öncesinde de büyüünün var olduğunu açıklamaktadır. Dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte büyü de varlığını devam ettirmiştir.

Büyünün özellikle Anadolu'da tabu⁵ haline gelmesi insanlarla bu konuda konuşmayı zorlaştırmış ve malzemeleri de sınırlandırmıştır. Toplumdaki bu

⁴ Daha fazla bilgi için bk. (Frazer, 2019a; Frazer, 2019b; Frazer, 2004).

⁵ Lévi-Strauss büyüü gizli güç olarak tanımlar. Bu gizli güç topluluk yararını etkileyebilme tekniklerinden oluşmaktadır. Anadolu'daki tabunun da benzer bir şekli olarak büyü bilgilerinin birçok toplumda da kadınlar için yasak ve tabu olduğunu ifade eder. Kadınlar ancak doğurganlık

tabu, büyü kelimesi üzerinde de değişiklik yapmayı gerekli kılmıştır. Diğer taraftan insanların büyü demekten bile korkması sözün gücüne olan inancın göstergesidir. Bu doğrultuda “sihir, efsun, afsun” gibi kavramlar meydana gelmiş ve halk dilinde daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, “büyü” kelimesi yerine “sihir” kelimesi tercih edilerek bu tabuya uyulmuştur.

Yukarıda verilen tanımlar değerlendirildiğinde büyü, doğaüstü güçleri kullanarak elde edilmek istenilene ulaşmak amacıyla yapılan eylemler bütünüdür. Bu eylemler her ne kadar yerini farklı tanımlara bıraksa da “sihir, efsun, afsun, maji, bağlamak” kelimeleri de büyüü karşılamaktadır. Bu doğrultuda, bu çalışmada masallar üzerinde tespit edilecek unsurlar, büyü parantezinde “sihirli, efsunlu, bağlanmış” olaylar / kişiler / nesnelere olacaktır. Ortaya çıkan kavram çokluğu tek kelimedeki toplanarak büyü kelimesi ile sınırlandırılacak ve masallarda olayların akışını değiştiren durumlar, kişiler ve nesnelere büyü kavramı üzerinden yorumlanmaya çalışılacaktır.

Büyünün çeşitlerine kısaca değinmek gerekirse, büyüler genel itibarıyla altı kategoride değerlendirilmektedir: ak büyü, kara büyü, taklit büyü, temas büyü, aktif büyü, pasif büyü. Örnek (1988: 141) bu çeşitlere av büyü-sünü de ekleyerek büyülerin uygulamalarına göre üç bölüme ayrıldığını ifade eder: uzaklaştırıcı uygulamalar, hücum uygulamaları, istekle ilgili uygulamalar. Frazer ise büyüü dayandığı esas düşünceye göre ikiye ayırmaktadır: “Bunlardan birincisi ‘benzer benzeri meydana getirir’ ilkesi; ikincisiyse, birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili şeylerin, fiziksel ‘temas’ ortadan kalktıktan sonra da uzaktan birbirlerini etkileyecekleri ilkesidir.” (2004: 12, 191). Malinowski’ye göre komşunun daha çok hayvanı, daha çok eşi, daha çok gücü, kuvveti varsa ve onun sağlığı seninkinden daha iyi bir durumdaysa, insan içinde bulunduğu durum ne olursa olsun kendisini bastırılmış hisseder. İnsan doğası öyle bir şekil almıştır ki başkasının başarısızlığında arzuları, kendi başarısızlığı kadar doyurulur (1990: 74). Büyü çeşitlerinin en masumu kabul edilen “ak büyü” topluluklarda halkın iyiliğini hedef tutan uygulamalardır. İçerisinde kötü niyet olmayan büyüden kimseye zarar gelmeyeceği için bu büyü çeşidi temiz görülerek “ak” adını almıştır. Büyüde önemli olan niyet olduğu düşünüldüğünde bu büyüün korku etkisi de kara büyüye göre daha azdır. Ancak özellikle kutsal kitaplarda kabul görmeyen büyü için herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Kara büyü ak büyüye zıt olarak yapılır. Bu iki büyü çeşidi daima birbirlerinin karşısındadır. Ak büyüde kötü niyet yokken, kara büyü doğrudan kötülük

büyüleriyle yetinirken erkeklerin de büyük bir bölümünün yalnızca bazı ikincil büyüleri uygulayabileceğini belirtir (1983: 19). Bu bilgiler büyüye olan toplumsal yaklaşımın hemen hemen bütün toplumlarda benzer bakış açıları taşıdığını göstermektedir.

amaçlı yapılmaktadır. Kara büyü insanların sağlığına, malına, mülküne, hayatına, evine, barkına, hayvanlarına, çocuklarına vb. birçok şeye zarar vermek, kötülüğe uğratmak amaçlı yapılan uygulamalardır (Örnek, 1988: 145).

Aktif ve pasif büyüdeki ayırım büyü'nün yapılaş biçimiyle ve kısmen niyetle ilgilidir. Pasif yolla yapılan büyülerin dışındaki tüm büyüler aktif büyü kategorisine girmektedir. Burada niyetin söz konusu olması kişinin büyü yapma bilincinde olmasıyla alakalıdır. Büyü yaptığının bilincinde olan, bilerek-isteyerek büyüye başvuran kişi aktif bir uygulama gerçekleştirdiği için yaptığı eylem de aktif büyü olmaktadır. Ancak daha çok korunma amaçlı, herhangi bir olay olmadan yapılan eylemler pasif büyü'dür ve bu büyü'nün de temelinde psikolojik etkenler yatmaktadır. Temas büyü'sü ve taklit büyü'sünün benzerliği uygulama biçimlerinden gelmektedir. Taklit büyü'sünde bir kişiye benzer şekilde yapılan figür üzerine uygulanan işlemlerin o kişiye etki edeceğine inanılır. Bu büyüde kullanılan kıl, tüy, tükürük gibi maddeler o kişiyi hem taklit etmekte hem de o kişiden alındığı için o kişiyle temasının sürdürdüğünü göstermektedir. Bu noktada bu iki büyü çeşidini birbirinden ayrı tutmak net biçimde mümkün değildir. Büyü üzerine yapılan bu ayrımlar şu şekilde özetlenebilir:

<i>Büyü Çeşitleri</i>	<i>Niyet</i>	<i>Bilinç</i>	<i>Toplumsal Bakış Açısı</i>
Ak Büyü	İyi	Bilinçli	Yasak Değil
Kara Büyü	Kötü	Bilinçli	Yasak
Taklit Büyüsü	İyi veya Kötü	Bilinçli	Yasak ya da Değil
Temas Büyüsü	İyi veya Kötü	Bilinçli	Yasak ya da Değil
Aktif Büyü	İyi veya Kötü	Bilinçli	Yasak ya da Değil
Pasif Büyü	İyi	Bilinçdışı	Yasak Değil

Tablo 1. Büyü Üzerine Yapılan Ayrımlar

3. Masalarda Büyü

Anadolu masallarında ve Grimm Masallarında tespit edilen büyüler ve büyü'lü unsurların karşılaştırılmalarının yapılacağı bu bölümde *dönüşüm büyü'sü*, *taklit büyü'sü*, *şifa büyü'sü* ve *söz büyü'sü* başlıklarında büyü ve büyüsel uygulamalar ele alınarak değerlendirmeler yapılacaktır.

3.1. Dönüşüm Büyüsü

Dönüşüm bir nesnenin, hayvanın ya da insanın bulunduğu halden başka bir hale geçmesine işaret eder. Dönüşüm esnasında bazen bir nesne aracı konumunda olur. Yoğun olarak hayvan-insan, insan-hayvan şeklinde gerçekleşen dönüşümlerde büyü'lü bir unsur mutlaka vardır. Boratav, dönüşümü

“insanların, hayvanların, bitkilerin, cansız varlıkların öz niteliklerini yitirip birinden ötekine geçmesine; cansız varlığın canlanması, canlı varlığın cansız madde haline gelmesi olaylarına dönüşüm (biçim değiştirme, metamorphose) diyoruz” (2015: 72) şeklinde tanımlar. Halk anlatı türlerinde sıklıkla işlenen dönüşüm “donuna girmek” deyimleriyle de karşılanmaktadır. Bahaeddin Ögel (1971: 29) İslâmiyet’i kabul eden Türklerdeki Şamanizm’in en önemli izlerinin ilk dervişlerin istedikleri zaman bir hayvan veya kuş şekline girebilmeleri olduğunu, diğer bir ifadeyle bir hayvan donuna girip biçim değiştirerek liderlik vasfı kazandıklarını ifade eder. Gerek İslamiyet öncesi inanç sisteminde şamanın şekil değiştirmesi gerekse İslamiyet’in kabulüyle dervişlerin gösterdikleri dönüşüm kerametleri, halk edebiyatı türlerinde de kendine yer bulmuştur.

Masalın dünyasında imkânsızın olmaması gerçek hayatta var olan dönüşümlerin olabildiğince çeşitlenmesini sağlamaktadır. İşin içine bir de büyü etkisi dâhil olduğunda gerçekleşen dönüşümler geyik, güvercin, yilandan daha farklıdır. Masallarda karşılaşılan dönüşümlerde belli başlı hayvanların ön plana çıkmasında, tarih boyunca milletlerin yaşadıkları coğrafyanın, beslenme faaliyetlerinin ve mitolojik anlatılarının etkisi vardır. Roux (2005: 138) “bir hayvan postuna bürünmenin, onun kafasını taşımanın, onun gibi sesler çıkarmanın amacının o hayvan olmak, ona dönüşmek olduğunu” ifade eder. Eseri boyunca da bu olguyu sıkça tekrarlar. Geyik ya da herhangi bir hayvanı öldürmek için avcılarının o hayvanlara dönüşmesi, “o topluluğa ait olduğunu göstermesi” bir gerekliliktir. Roux burada gerçekleşen kılık değişiminin “av için mi yoksa başka bir amaçla mı gerçekleştirildiği sorusu hala yanıtızdır” der. Bu sebeple Anadolu sahasından derlenen masallar üzerinde yapılan tespitler sonucu belirlenen dönüşümler, Grimm Masallarında belirlenen dönüşümlerle karşılaştırılarak verilirken dönüşümün başrolündeki hayvanların neden sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesi güçtür.

3.1.1. Su İçerek Dönüşüm

Su bütün canlıların başlıca yaşam kaynağıdır. Dünyanın yaratılışında önce suyun var olması, insanın bir su damlasından yaratıldığı inancı, medeniyetlerin hep su kenarlarında kurulup şekillenmesi, suyun arıtıcı niteliği, bollukla ilişkili olması gibi pek çok faktör, suyun insan hayatındaki önemine işaret etmektedir. Bu tutum suyun birçok dinsel ve büyüsel pratikte, âdet ve inanmalarda kullanılmasına ve önemli bir araç olarak görülmesine neden olmuştur (Örnek, 1988: 104). Suya atfedilen bu önemden dolayı su, büyüye aracı bir unsur olarak da seçilmektedir. Çünkü kahraman susuzluk hissine karşıya koyamayacak ve hayatta kalabilmek için kendisine sunulan veya

önüne çıkan sudan içmek zorunda kalacaktır. Bu dönüşüm türünde masal kahramanları içtikleri su sebebiyle farklı hayvanlara dönüşürler. Grimm Masallarında bir örneğine rastlanılan bu dönüşüm türünün Anadolu sahası masallarında birden çok örneği vardır:

Grimm Masallarından *İki Kardeş* adlı masalda, iki kardeş üvey anneleri tarafından evden kovulur. Daha sonra üvey anneleri kardeşlerin yolundaki çeşmeleri lanetler. Eğer bu çeşmelerin ilkinden su içerlerse kaplana, ikinciden içerlerse kurda ve üçüncüden içerlerse ceylana dönüşeceklerdir. Susuzluğa dayanamayan ağabey üçüncü çeşmeden su içer ve ceylana dönüşür (Grimm, 2018: 54-56).

İki Kardeş masalında karşılaşılan su içerek dönüşümün gerçekleşmesi durumu Anadolu sahası masallarında şu örneklerde işlenmiştir: *Apak Bacı* masalında iki kardeşten biri tılsımlı sudan içer ve geyiğe dönüşür. Daha sonra diğer kardeş balığın içine girer ve çıktığında tılsım bozularak ikisi de normale döner (Kaya, 2004: 67-73). *Bacı Bacı Can Bacı* masalında iki kardeşten biri geyik izi olan sudan içer ve geyiğe dönüşür (Günay, 2011: 142).

Anadolu masallarında da Grimm Masallarında olduğu gibi su içme isteğine karşılık dönüşüm tehlikesi görülmektedir. Bu dönüşümden haberdar olan küçük kardeş bu durumu kardeşine bildirir ancak bu şekilde dönüşüm olan masalların tamamında su içme isteğine karşı konulamaz ve dönüşüm gerçekleşir. Yalnız başlarına ormanlık alanda yürüyen kardeşlerin akıllarına gelecek ilk ihtiyaçları biyolojik ihtiyaçlardır. Bu eksende ilk olarak su içme gereksinimi çocukları üvey annenin tehlikesine çekmektedir. Birçok uyarıya rağmen susuzluğa dayanamayan büyük kardeş lanetli-büyülü sudan içer ve dönüşüm gerçekleşir. Bu dönüşüm Grimm Masallarında ceylan, Anadolu masallarında geyik olarak görülmektedir. Bu dönüşümde sudan yararlanma önemli bir unsurdur. Ayrıca dönüşümün su aracılığıyla gerçekleşmesi açık biçimde bir temas büyüsüdür. Çünkü masalarda suyu içen çocuklar doğrudan üvey annelerinin yapmış oldukları büyüü bedenlerine almaktadırlar. Bu durum büyüün gerçekleşmesi için en etkili yöntemlerden biridir.

3.1.2. Sevgi Dönüşümü

Sevgi aracılığıyla dönüşüm, masal başında bir hayvan olan kadın ya da erkeğin farklı biçimlerde hayvan donundan kurtularak insana dönüşmesiyle gerçekleşir. Bu dönüşümler bazen doğrudan evlenilmek zorunda olunan bir hayvanın insana dönüşmesiyle bazen de daha önce insan olan birinin hayvana dönüşüp tekrar insana dönüşmesiyle meydana gelir. Roux (2005: 230) avcılarının av sırasında insan topluluğunun bir üyesi iken geçici olarak -sesi

taklit ederek veya post giyerek – hayvan topluluğuyla özdeşleştiğini dile getirir. Bu sayede onlarla eşit bir düzlemde buluşurlar. Orta Asya’da “insanın geçici olarak hayvan ya da bitkiye dönüşmesini ve gönüllü özdeşleşmelerini açığa çıkaran” pek çok örnek vardır. Masallarda karşılaşılan sevgi dönüşümlerinde de buna benzer bir sahne ortaya çıkmaktadır. Büyü yapan cadı / yaşlı kadın, karşısındaki kişiyi (prens, prenses) kendi statüsüne çekmeye ya da kendi ortamından tamamen uzaklaştırmaya çalışır. Burada gerçekleşen birinci dönüşümün çözülebilmesi ise bazı masalarda sevgiyi gösterme, iyilik yapma, iyi davranma yoluyla olmaktadır. Masalların olumlu evrensel iletiler taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda bu dönüşümün bilinçli olarak seçildiği anlaşılmaktadır.

Şakıyan Tarla Kuşu masalında babası şakıyan tarla kuşunu almak için aslana kızını vermek zorunda kalır. Aslan aslında büyülü bir prenstir ve gündüzleri aslan, geceleri prens olur (Grimm, 2018: 121-123). *Orman Evi* masalında kötü cadı tarafından büyülenen prens yaşlı adama dönüşmüştür. Yanında bulunan hayvan kılığındaki hizmetçilerine iyi davranan kız gelince büyüsü bozulur ve evlenirler (Grimm, 2018: 144-151). *Altın Dağın Kralı* masalındaki yılan aslında büyü yapılmış bir bakiredir. Kız, oğlana büyüünün bozulması için yapması gerekenleri söyler ve oğlan bu işlemleri yaptığında büyü bozulur (Grimm, 2018: 347).

Sevgi dönüşümü Anadolu sahası masallarında ise şu şekilde görülmektedir: *Ahmet Ağa* masalında Ahmet Ağa'nın oğlu yilandır ve zaman zaman yılan derisini çıkararak insan olur. Kıza bu sırrını söylememesi gerektiğini söyler. Ancak bu sözü tutamayınca yılan adam güvercin olup kaçır (Günay, 2011: 234). *Berri Hala* masalında kız yılan donundaki adamla evlenir. Adam yılan donuna girip çıkar. Adam kuş olur. Kız çalı olur (Kaya, 2004: 86-101). *Yılan Bey* masalında ise “Yılan Bey” tılsımlı bir delikanlıdır. Kıza soyun dediğinde kız kırk elbisesini teker teker çıkarır ve yılan da kabuğunu teker teker atarak tılsımından kurtulur ve güzel bir delikanlıya dönüşür (Kaya, 2004: 575).

Anadolu masalları ve Grimm Masallarında *insan-hayvan-insan* ya da *hayvan-insan* dönüşümü yukarıda verilen örneklerle ortaya konulmuştur. Anadolu masallarında bir cadı, yaşlı kadın, büyücü gibi kişiler tarafından çoğu zaman sebebi belli olmadan büyülenen erkek ve kadınlar, masalların neredeyse tamamında oldukça güzel ve yakışıklı, prens ve prenses gibi niteliklere sahiptirler. Masalın başında bir hayvan donunda karşımıza çıkan bu tipler çeşitli yöntemlerle, bazen kolay bazen daha zorlu engelleri aşarak büyüünün bozulmasıyla eski hallerine dönerler. Ancak bir sırrın ifşa edilmesiyle

orta çıkan dönüşümlerde *insan-hayvan-insan* şeklinde bir dönüşüm kendini gösterir.

Aslan-erkek	Köpek-erkek
Kurbağa-erkek	Yılan-kadın
Tilki-erkek	Ördek-kadın
Ayı-erkek	Karga-kadın

Tablo 2. Grimm Masallarında Gerçekleşen Hayvan Dönüşümleri

Yılan-erkek	Kaplumbağa (kabağı)-kadın
Kuş-erkek	Kurbağa-kadın
Köpek-erkek	

Tablo 3. Anadolu Masallarında Gerçekleşen Hayvan Dönüşümleri

Bu dönüşümler karşılaştırıldığında yılan, kurbağa ve köpeğin her iki sahada da kullanıldığı; Anadolu sahasında yılan-erkek dönüşümüne karşın Grimm Masallarında yılan-kadın dönüşümünün olduğu görülmektedir. Farklı bir dönüşüm kurbağada kendini gösterir. Anadolu masallarında kurbağa-kadın dönüşümü varken, Grimm Masallarında kurbağa-erkek dönüşümü vardır. Köpek ise her iki sahada da erkek olarak kullanılmıştır. Anadolu masallarında görülen kuşa dönüşümle Grimm Masallarında karşılaşılmamaktadır. Grimm Masallarında görülen aslan, tilki, ayı, ördek ve karga gibi hayvanlar ise Anadolu masallarında bahsi geçen dönüşümlerde görülmemektedir.

3.1.3. Diğer Dönüşümler

Grimm Masalları ve Anadolu masallarında karşılaşılan ancak belli bir sınıflandırma ile sunulamayacak dönüşümler bu başlık altında incelenmiştir.

Balık ile Kuzu masalında üvey anne, iki kardeşi (erkek-kız) doğaüstü güçlerini kullanarak lanetler; kuzu ve balığa dönüştürür (Grimm, 2018: 97). *Karanfil* masalında dilediği her şey gerçek olan çocuk, açığı kızarak; simsiyah, uzun ve kıvrırcık tüylü, boynunda altın bir tasma olan köpek olacağını söyler ve dileği anında gerçekleşir (Grimm, 2011: 162). *Kristal Küre* masalında büyücü kadının üç oğlu vardır. Bu kadın günün birinde gücünün elinden alınması korkusuyla üç çocuğunu dönüştürmeye karar verir. En büyük oğlunu kartala, ortanca oğlunu balınaya dönüştürür. En küçük oğlu ise bir ayı ya da kurda dönüşmekten korkarak evden kaçar (Grimm, 2011: 154).

Anadolu masallarında tespit edilen diğer dönüşümler şu şekildedir: *Bah-tiyar Ağa* masalında Bahtiyar Ağa kendini yılan, pınara; kızı ise kavak ağacına, elmaya, tasa dönüştürür (Erşahin, 2011: 373-380). *Kaza Üzüm Hokkası* masalında, küçük çocuğun karşısına çıkan Derviş, denizden çıkıp küpe sakla-

nır, güvercine dönüşür (Günay, 2011: 328-330). *Çin-i Maçin Padişahı* masasında, padişahın onu aldattığını öğrenen karısı, padişahı köpeğe çevirir. Daha sonra baldızı insan yapar. Padişah karısını kedi yapar. Padişah bu hikâyeyi araştırmasını isteyen ejderhaya olayı anlatır ve bu ejderhanın Çin-i Maçin padişahının kardeşi olduğu anlaşılır. Bu hikâye anlatılınca büyü bozulur ve her şey normale döner (Günay, 2011: 393-397).

Anadolu masallarında karşılaşılan ve sistematik bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan dönüşümler Grimm Masallarına nazaran daha zengindir. Grimm Masallarında dönüşüm daha çok hayvanlar üzerinden gerçekleşirken Anadolu masallarında hayvanlardan farklı olarak herhangi bir nesne, bitki de dönüşüm aracı olarak kullanılmıştır. Grimm Masallarında karşılaşılan kuzu, balık, kartal, balina gibi hayvanlar Anadolu masallarında görülmemektedir. *İnsan-hayvan, insan-bitki, insan-nesne* dönüşümlerinin görüldüğü bu masalarda dönüşümün gerekçeleri gücünü kaybetmekten korkma, bir yanlış cezalandırma, kızgınlık ve kıskançlık olarak işlenmiştir.

3.2. Taklit Büyüsü

Taklit büyüünde öldürülmek istenen birinin bir imgesi meydana getirilerek, imge üzerinden o kişiyi yok etmek amaçlanır. İnsanın kişiyle imgesi arasındaki yakınlık, sempati yoluyla imgeye verilen zararın kendi bedenine yapılmış gibi hissedilmesine ve imge yok edildiğinde kendisinin de yok olacağına inanılmasını sağlar (Frazer, 2004: 10). Bu yöntem tersine de kullanılabilir. Bir hayvanı, kişiyi iyileştirmek için de “benzer benzeri çeker” ilkesinden hareketle eyleme geçilir. İnsan taklit yoluyla istenilen sonucu meydana getirebilir; istenilen olayı, olguyu öne alabilir ya da yakın gelecekte gerçekleşmesini sağlayabilir. “Bu büyü çeşidinde en çok kullanılan malzeme zararı ya da ölümü istenen kimsenin resmi, ağaçtan çamurdan, balmumundan vs. yapılmış figürdür.” (Örnek, 1988: 142). Masalarda karşılaşılan taklit büyü örneklerinde, gerçek hayattakinden farklı olarak hayvanların da kullanıldığı görülmektedir.

Grimm Masallarında karşılaşılan taklit büyü örnekleri şunlardır: *Kaz Güden Kız* masasında kız evlenip başka ülkeye gideceği zaman annesi kızına bir mendil verir. Bu mendile, parmağını keserek, üç damla kan akıtır ve yolculukta yardımı olacağını söyler. Bu mendil kız üzülürken annesinin sesiyle konuşur (Grimm, 2011: 95-104). *Kurbağa Masalı* adlı masalda çocuğun annesi kurbağayı kütükle öldürür. Kurbağa öldükten sonra çocuk yavaş yavaş zayıflamaya başlar ve yanakları da solgunlaşır. Çok geçmeden de çocuk ölür (Grimm, 2011: 410-411). *Altı Kuğu* masasında kardeşleri kuğuya dönüşen kız,

onların üstüne altı tane gömlek atar ve altısı da büyüden kurtularak, eski hallerine döner. Gömleklerden birinin sol kolu eksiktir ve kardeşlerden birinin de sol kolu eksiktir (Grimm 2011: 204). *Tekgözlü Çiftgözlü ve Üçgözlü* masalında çocuğun sahip olduğu sihirli keçisini annesi öldürünce, bilge kadın ona keçinin bağırsaklarını gömmesini söyler. Ertesi gün gömdüğü yerden ağaç çıkar. Ağacın meyveleri altın elmadır (Grimm, 2011: 321-322).

Anadolu sahası masallarında tespit edilen taklit büyü örneği ise şunlardır: *Tüylü* masalında padişahın kızı sürekli zayıflar. Bu hastalığın sebebini anlamak için hocadan tavsiye alırlar ve kızın yanına bir kara tavuk bağlarlar. Bu tavuk zayıflarsa kız da zayıflar; tavuk toplanırsa o da toplanır (Günay, 2011: 93). *Yedikardeş ve Devler* masalında devin yedi canı vardır ve yedi kuştadır. Kuşlar ölünce dev de ölür (Göde, 2011: 250-251). *Has Bahçenin Gülleri* masalında padişah üç tane gülü kopartıp bir kutuya koyar ve bu güllerin solmasıyla kızlarının namuslarına hanel geldiğini anlar (Kaya, 2004: 253). *Kanber Tay* masalında padişah, üç kızının niyetine odasına üç karpuz koyar ve üzerini örter. Bu karpuzları keserek büyük kızının vaktinin geçtiğini, ortanca kızının vaktinin geçmekte olduğunu, sonuncu kızın tam vaktinde olduğunu anlar (Erşahin, 2011: 524-525). *Hikâye-i Tasa Kuşu* masalında yiğit pence-rede aşığı sihirli bir gül atar. Tiryaki gülü alınca “Gülün böyle kokuyorsa sen nasıl kokuyorsun”, der (Tunç, 2023: 60). Burada gül sahibinin temsil edilmesidir. *Telli Kız* masalında kızın canı kolundaki bileziktedir ve bileziği çıkardığı zaman ölür. Kız annesinin mezarına gittiği zaman kolu mezarlığa değer ve annesi kolundaki bilezikten dolayı canlanır (Kumartaşlıoğlu, 2006: 298). *Kırk Yorganlı Kız* masalında oğlanın canı kılıçtır ve kınından çıkınca ölür (Kaya, 2004: 308).

Benzer benzeri çeker mantığıyla uygulanan ve gerçekleşen taklit büyü örnekleri Grimm Masallarına nazaran Anadolu masallarında daha fazladır. Taklit büyüden kimi zaman kahramanların durumlarından haberdar olmak için yararlanılırken kimi zaman da zayıf düşen kişinin gücünün toparlanması için yararlanır. Anadolu sahası masallarında Grimm Masallarına nazaran daha fazla görülen “canı emanet etme” motifi taklit büyü en önemli örneklerindedir. Canın bir nesneye ya da bir hayvana emanet edilmesi, benzer benzeri çeker ilişkisi içerisinde gerçekleşen bir uygulamadır. Doğumla gerçekleşen can aktarımı, bu nesnenin yerinden çıkarılmasıyla canın kaybolması olarak sonuçlanır.

Masallarda canın emanet edildiği nesnelere bilezik, tılsım, muska ve bu konudan istisna olan hançer ve kılıçtır. “Bileziğin” kola kolay takıp çıkarılması canın da kolay çıkarılması anlamında en zayıf olandır. Ancak burada bileziğin

sadece takılı olması değil aynı zamanda koluna temas etmesiyle de canın yeniden yerine gelmesi söz konusudur. Bir diğer nesne olan “hançer” ise bu nesnelere daha farklı konumdadır. Kızın canının hançerde olması ve hançerin bulunduğu yerden çıkarıldığında ölmesi diğer nesnelere göre can alma işini daha da zorlaştırmaktadır. Bu durumda canın hançerde olduğunu bilmek yetmez, aynı zamanda hançerin nerede olduğu da bilinmelidir. Yani can almak koldaki nesnelere koldan çıkarmaktan daha zor olmaktadır. Aynı zamanda hançerin demirden yapılmış olması da demir kültürünün gücünden faydalanıldığına bir göstergesidir. Masallardaki canın emanet edildiği diğer bir nesne olan “kılıç” ise bir erkeğin canını taşımaktadır. Masaldaki erkek kahramanın canının kılıçta olması erkeğin gücünün bir simgesidir. Kızların canının bilezikte olmasına karşılık erkeğin canının kılıçta olması, onun kızlara / kadınlara göre daha güçlü bir karakter olduğunu yansıtmaktadır.

Canın emanet edildiği diğer masal kahramanı ise “dev”dir. Masallarda devlerin canı üç cüçük, serçe, yedi kuş gibi hayvanlar tarafından taşınmaktadır. Bu hayvanlardan farklı olarak yumurta da canı taşıyan bir nesnedir. Burada dikkat çeken nokta devin masaldaki gücünün zıddı olarak canının emanet edildiği hayvanın / nesnenin oldukça küçük ve güçsüz olmasıdır. Kuş türü kendi içerisinde çok fazla alt tür barındırır da genel anlamda, özellikle de deve karşı zayıf bir türdür. Masallarda bu zayıflık daha belirginleştirilerek cüçük ve serçe olarak kullanılmıştır. Devin canını taşıyan yumurta da yine kuş kadar güçsüz bir nesnedir. Yumurtanın bir can dünyaya getirmeye aracılık etmesi içine bir can alabilmesinin göstergesi olmakla birlikte kolay kırılabilir olması, cansız olması, kuştan da zayıf bir emanet unsurudur.

Masallarda tespit edilen diğer taklit örnekleri anne-babaların kızları hakkında bir varsayımda bulunmak amacıyla uyguladıkları yöntemlerdir. Bu yöntemlerden biri kızlarla güllerin ilişkisidir. Masal kahramanı olan anne ya da baba kızlarıyla ilgili bir kehanette bulunmak amacıyla ya da uzak bir yere gittiklerinde kızlarından haber almak amacıyla kızlarını temsilen “üç gül” dickerler. Kızların güllerle temsil edilmesi, güllerin güzel bir çiçek olması, güzel kokması ve çoğunlukla akla gelen ilk rengin kırmızı olmasıyla alakalıdır. Aynı zamanda gülün susuz kaldığında kuruması ve solup ölmesi çıkarım yapmak için ideal bir unsurdur. Masalın konusuna göre farklı anlamlar içeren bu güller evden çıkmaya ve namusa bağlanmaktadır. Gülün kurumasıyla namusa zarar geldiği yorumuna ulaşılması yerinde bir benzetimdir. Nitekim günlük hayatta ve edebiyatta sıkça kullanılan cinsiyetçi yaklaşımlar, kadınlara yakıştırılan “açılmamış-gonca gül” gibi kavramlar bu benzerliğin toplumdaki örneğidir.

Masallarda güllerden farklı olarak benzer şekilde kullanılan diğer nesne ise “karpuz”dur. Masalda padişah üç kızının vaktinin geçip geçmediği odalarına yerleştirip üstünü örttüğü karpuzdan anlamaktadır. Ancak burada ulaşılmayan bilgiye ulaşmaktan ziyade gelecekte haber alma isteği dikkat çekmektedir. Karpuz tercihi, yapısı itibarıyla “geçme” olgusunun bir sonucudur. Yenilmeyecek halde olan karpuzlar için geçme durumu, kızların vaktinin geçmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu noktada benzerlik karpuz üzerinden sağlanmıştır.

Anadolu masallarında tespit edilen bu taklit büyü örneğine, Grimm Masallarında rastlanılmamaktadır. Sadece *Karbeyazı ile Gülkırmızısı* masasında kadın iki kızını bahçesindeki kırmızı ve beyaz renkteki iki güle benzetmektedir. Anadolu masallarındaki gibi temsiller ya da çıkarımlar görülmemektedir. Kız-kara tavuk ilişkisinin bir benzeri ise kurbağa-çocuk ilişkisinde vardır. Annesi çocuğun çok sevdiği kurbağasını öldürür ve çocuk da zamanla güçsüzleşerek ölür.

Grimm Masallarında görülen bir örnek, parçadan bütüne ilişkisi içerisinde mendil-kan ilişkisiyle işlenmiştir. Annesinden uzağa giden kız için üzülen anne, kızına kanından damlattığı mendili verir. Kız üzüldüğünde ya da kötü bir duruma maruz kaldığında mendil annenin sesiyle konuşur. Burada mendilin üzerindeki üç damla kan, annenin temsilidir. Bu temsil hem temas büyüünün hem de taklit büyüünün örneğidir.

3.3. Şifa Büyüsü

Şifa dağıtma ya da sağaltma olarak nitelendirilen iyileştirme eylemi, tarihin ilk zamanlarından beri insanların başlıca uğraşı olmuştur. Ruhun zarar görmesi, tanrının cezalandırması, doğüstü güçlerin müdahaleleri gibi pek çok olay insanın hastalanması için sebep olarak kabul edilir. Büyü / büyüsel uygulamalar ise modern tıbbın gelişmesinden önceki dönemde iyileştirme metotlarının başında gelmektedir. Türklerin ilk inanç evrelerinde şaman adı verilen bir kişinin büyü ve büyüsel uygulamalar kullanarak insanları tedavi ettiğine inanılır.⁶ Bu kişi daha sonraki süreçte otacı, emci, ocaklı gibi isimlerle varlığını devam ettirmiştir. Masalarda hastalıkların iyileştirilmesi, güçlenmek, ölümsüz olmak, çocuk sahibi olamayan çiftlerin dertlerine çare bulmak

⁶ Eliade'ye göre şamanların salt büyücü, sihirbaz olarak tanımlanması yanlıştır (2014: 24). Her ne kadar şaman, hastalıkları tedavi eden bir “sihirbaz ve otacı” olarak adlandırılrsa da onun yaptığı eylemler “fakirsel mucizeler”dir. Şamanların tedavilerde kullandıkları büyüsel uygulama örnekleri için bk. (Eliade, 2014: 247-290).

ya da yeniden diriltme, canlandırma amacıyla çeşitli büyüsel uygulamalardan faydalanılmaktadır. Bu uygulamalar gerek şamanların gerekse ocaklıların tedavi yöntemlerinin harmanlanması şeklinde görülmektedir.⁷

Grimm Masallarında tespit edilen iyileştirici büyü örnekleri şunlardır: *Şişedeki Cin* masalında şişeden çıkan cin çocuğa sihirli bir bez verir. Yara bandına benzeyen bu bez yaraya sürüldüğünde yarayı iyileştirir; madene ya da demire sürünce onu gümüş yapar (Grimm, 2018: 253). *Cesur Prens* masalında dev prensin gözlerini kör eder. Prensın dostu olan aslan, berrak bir derenin kenarında oturan prensın gözüne kuyruğuyla dereden su sıçratır ve gözleri görmeye başlar. Ardından uğursuz şatoda, büyücülerin elinde olan kız ondan yardım ister. Şatodaki işkencelere katlanan prens, kız hayat suyu verir ve bu su sayesinde prens eski gücüne kavuşur, kız da kurtulur (Grimm, 2018: 353-359). *Rapunzel* masalında Rapunzel'in sevgilisi kuleye çıkıp Rapunzel'i göremeyince kendini kuleden aşağı atar. Gözlerine giren çalılar gözlerini kör eder. Birkaç yıl bu şekilde yaşayan adam çölde Rapunzel'le karşılaşır. Rapunzel'in gözyaşını adam gözlerine sürünce görmeye başlar (Grimm, 2011: 444-445). *Yırtıcı Kuş* masalında kralın hasta olan kızı elmaları yiyerek iyileşir. Aynı masalda başka bir hasta kız, kurbağanın değiştirdiği derileri alarak iyileşir (Grimm, 2018: 468-477).

Anadolu sahası masallarında tespit edilen iyileştirici büyü örnekleri ise şunlardır: *Şah İsmail* masalında Şah İsmail'in sökülen gözlerini iyileştirmek için yanına iki tane yaprak bırakılır ve gözüne sürünce açılır. Gözlerinin rengi de mavi olur (Günay, 2011: 160). *Dünya Güzeli* masalında taş kesilen oğlanı kurtarmak için şehzade namaz kılar, başından aşağı yağ döker ve taş çözülür (Kaya, 2004: 174). *Ağa ile Çoban* masalında çoban, gözleri görmeyen yılanın gözlerini karşı çeşmedeki suyla açar (Çalışoğlu, 2019: 106). *Padişahın Derdinin Devası* masalında padişahın çocuğu olmaz ve bunun için çare arar. Fato Bacı ona kırk bir dağın ardındaki kör çobana gitmesini söyler. Çoban gözlerini açması şartıyla ona yardımcı olur. Bilgili bir hekim, çobanın gözlerinin açılması için bir servi yaprağının bir yılana yedirilip yılanın yumurtasının çobanın gözlerine sürülmesi gerektiğini söyler. Çoban ise padişaha yedi dağın ardında, adada bulacağı adamotunun kökünü, keçi sütüyle karıştırıp içmesini söyler ve padişahın bir oğlu bir de kızı olur (Erşahin, 2011: 483-485).

⁷ Masallarda büyücülerin ve şamanların karakteristik özelliklerini bulmak mümkündür. Şamanın karakteristik özellikleri masallarda hastaları iyileştirme, bitkiye/hayvana dönüştürme ve gelecektekilerden haber verme şeklinde yer almıştır. Konuyla ilgili bk. (Bütüner, 2023).

Halk edebiyatı ürünlerinde sıklıkla karşılaşılan çocuksuzluk motifi masallarda da şifa aranan ve çoğu kez büyü vasıtasıyla çözüme kavuşturulan bir sorundur. Anadolu sahası masallarından *Yarımca* masalında çocuğu olmayan kadın, çocuğu olması için üsküreye bulgur doldurup -bir tanesini ikiye bölerek- altı tane soğan koyar ve bunu bir fakire verir. Bu uygulamadan sonra beş çocuğu normal olurken bir çocuğu yarım olur (Günay, 2011: 68). *Üç Nar* masalında derviş, padişahın çocuğunun olması için ona bazı kâğıtları ezerek suya koyup içirir ve padişahın çocuğu olur (Günay, 2011: 269).

Şerbet Dolu Cam Bardak masalında çocukları olmayan çifte pir, çocukları olması için şu formülü verir: “Kırmızı bir elmayı soydurup kabuğunu cariyelerine, beyaz kısmını da vezirlerine yedir, iç kısmını da hanımınla kendin yiyeceksin. Keyfiyet böyle iken, bir kız çocuğunuz olacak; ama bu kıızı hiç kimse görmeyecek. Kıızı, gizlice yerin altında büyüteceksin. Aksi halde gören olursa, kıızı bir sandığın içine koyup denize atacaksın.” der. Bu formülden sonra çiftin çocukları olur (Kaya, 2004: 462).

Anadolu sahasında çocuksuzluğu gidermek, çocuk sahibi olmak için farklı uygulamalar yapılır. Bu uygulamalar arasında elmadan faydalanma en sık kullanılan yöntem olarak işlenmektedir. Çocukları olmayan padişah ve hanımı için derviş tarafından önerilen elma yeme formülü çocuksuzluğu giderir. Elmayı hem karı-koca hem de atları yemektir. Aynı uygulama farklı bir masalda ise atın kabukları yemesiyle gerçekleşir. Burada ata yedirme motifi benzer benzeri çeker anlayışıyla gerçekleşen bir taklit büyü örneğidir.

Üç Nar masalında ise çocuğu olmayan padişaha, derviş kâğıtlara suya koyarak içirir ve çocuğu olur. Burada kâğıtlar hakkında bir bilgi olmasa da üzerinde büyülü yazılar yazıldığı tahmin edilebilmektedir. Yazının gücünden faydalanılan bu yöntemde, yazılı kâğıtların içinde olduğu suyu içmek büyü- nün doğrudan bedene geçmesi ve bedenin buna dönüt vererek çocuksuzluğun giderilmesi amaçlanır.

Anadolu masallarında karşılaşılan çocuksuzluğun iyileştirilmesi durumuna Grimm Masallarında rastlanmamaktadır. Çocuksuzluk motifi Grimm masallarında *Sıpa*, *Dikenli Gül*, *Rapunzel* ve *Ardıç Ağacı* masallarında işlenmiştir. Bir kral ve kraliçenin başrol oynadığı bu masallarda kahramanların, zenginlik içindeki yaşantılarında çocuklarının olmamasının üzüntüsünü yaşadıkları dile getirilir. Ancak Anadolu sahasında olduğu gibi kahramanlar herhangi bir tedavi yöntemine başvuramazlar. Sadece dua ederek tanrının kendilerine bir çocuk vermesini isterler.

Anadolu’da genel anlamda çocukları olmayan çiftlerin ayıplanması, erkeklerin görevini yerine getiremediği düşüncesi, kadınların yarım kabul edilmesi gibi baskılar, bu coğrafyada çocuksuzluğun önemli bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Grimm sahasında çocuksuzluğu gidermek için herhangi bir uygulamaya başvurulmaması, bağlamlarda meydana gelen değişkenliğin bir sonucudur.

Masallarda canlandırma, yeniden diriltme, başka bir şekilde / bedende diriltme gibi motifler türün sahip olduğu olağanüstülükleri bünyesinde barındırma ekseninde işlenmektedir. Bu doğrultuda Grimm Masallarında ve Anadolu sahası masallarında şifa büyüsü hem iyileştirmek amacıyla hem de canlandırma / diriltme amacıyla kullanılmaktadır.

Grimm Masallarında tespit edilen canlandırma ve diriltme örnekleri⁸ şunlardır: *Sadık Uşak* masalında kuşlardan biri kral, gelini dansa kaldırıncı kızın bayılacağını söyler. Ancak sağ memesinden üç damla kan emip tükürülürse iyileşeceğinden bahseder ve dediklerini yaparak iyileştirirler. Masalın ilerleyen kısımlarında Uşak Johannes taş kesilir ve kral çok üzülür. En sevdiğinin feda edilmesi karşısında eski haline döneceğini söyler. Kral ikiz çocuklarının kafasını keser ve onların kanıyla taşı sıvazlar, uşak eski haline döner. Daha sonra uşak, kralın sadakatinin ödülü olarak kafalarını yerlerine koyarak yine onların kanıyla sıvazlar ve çocuklar da canlanır (Grimm, 2018: 443-453). *Üç Yaprak* masalında ölü yılani üç yeşil yaprakla canlandıran diğer bir yılani gören oğlan, aynı yaprakları alarak birini ölünün ağzına ikisini de gözlerine yerleştirir ve ölü karısı canlanır (Grimm, 2011: 57). *Şakacı Birader* masalında Aziz Petrus, kralın kızını canlandırmak için onu kaynar kazana atar ve etleri kemiklerinden sıyrılanı kadar pişirir. Daha sonra kemiklerini bir levha üzerine koyarak insan şeklinde bir araya getirir. Üç kere “kutsal üçleme adına, ey ölü ayağa kalk” diyerek kızı canlandırır. Bu canlandırmada kullanılan yöntem Anadolu sahası masallarındaki yöntemlere göre daha vahşi ve gerçekçidir. Cesedin etlerinden sıyrılanı kadar pişirilmesi ve kemik halindeyken bu bünyünün gerçekleştirilmesi, kötülüklerden arınarak yeniden doğuşu simgelemektedir.

Anadolu sahası masallarından *Ateşkâr Oğlan* masalında adamı diriltmek için kuşlardan yardım alınır. Küçük kuşun “viti do, viti do” demesinden

⁸ Grimm Masallarında Hz. İsa’nın mucizeleri doğrultusunda çeşitli motiflerin işlendiği görülmektedir. Hz. İsa’ya inanan ilk havari olan Aziz Petrus birçok masalın başkahramanı olarak Hz. İsa’nın mucizelerini aktarma görevinde bulunmaktadır. Konuyla ilgili bk. (Bakkal, 2020: 66-85).

sonra filanca dağdaki ağaçtan yedi tane çubuk keserler, filanca dağdaki yeşil ottan getirip burnuna tütürürler ve o çubuklarla her yanına birer tane vururlar. Daha sonra hapşırır ve on beş yaşında bir delikanlı olarak ayağa kalkar (Günay, 2011: 103). *İnciden Koca* masalında kızın rüyasına derviş girer ve inciden kocayla evleneceğini söyler. Bunun için de şu formülü verir: “Kırk batman inciye kırk gün eleyip kırk gün ayıklayacaksın. Kırk gün dövüp kırk gün hamur gibi yoğuracaksın ve canlanacak” (Kaya, 2004: 239-240).

Anadolu sahası masallarında tespit edilen canlandırma örnekleri çoğu zaman iyileştirmeden farklı olarak, bir ritüel eşliğinde gerçekleşmektedir. Bu da tedavi etmeye nazaran canlandırmanın daha zor olduğunun ve daha fazla çaba gösterilmesi gerektiğinin göstergesidir. Canlandırmanın/yeniden diriltmenin işlendiği masalarda dikket çeken bir diğer unsur belli söz tekrarlarının ya da emir cümlelerinin kullanılmasıdır. Bu kullanımlar bir sonraki başlıkta işlenen söz büyüsüne örnek oluşturmaktadır.

3.4. Söz Büyüsü

Söz büyüsü, bir kelimenin, kalıp ifadenin ya da belirli komutların etkisiyle gerçekleştirilen bir büyü çeşididir. İnsanoğlunun diline pelesenk ettiği kelimelerin bir vakit sonra gerçekleşmesi de söz büyüsünün gerçek yaşamdaki tezahürüdür. “Kırk kere deli dersin deli olur” atasözünden de anlaşılacağı üzere söz, en kolay büyü araçlarının başında gelir. Ancak büyüünün sert koşullara tabi kılındığı göz önünde bulundurulduğunda kolay olarak nitelendirilen söz büyüsünün bile küçük bir ihmalle başarısızlığa uğraması söz konusudur.

Malinowski (1990: 74) bir büyüünün başarılı olabilmesi için “bir tılsımın iyice ezberlenmesi, ayinin eksiksiz yerine getirilmesi, büyücüye konmuş tabulara ve kurallara kesin uyma” gibi koşulların yerine getirilmesi gerektiğini ifade eder. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken bir başka nokta ise büyüünün mükemmel biçimde yapıldığı durumlarda bile büyüünün etkisinin yok edilebileceğidir. “Çünkü her büyüye karşı bir de karşı-büyü vardır.” (Malinowski, 1990: 74). Söz büyüsü örneklerinin tespit edildiği masalarda bu iki büyü çeşidine de rastlanmaktadır. Sözle hem büyü hem de karşı-büyünün gerçekleştirildiği durumlar vardır. Bu minvalde Grimm Masallarında tespit edilen sözle gerçekleşmiş büyü örnekleri şunlardır:

Külkedisi masalında kız güvercinlerden yardım isterken “İyileri kazana atın, kötülerini kursağınıza katın”, ağaçtan yardım isterken “Ey ağaç sallan sil-kelen, altınla gümüş olsun gelen” der. Ardından güvercinlerden ve ağaçtan dilediği yardımı görür (Grimm, 2018: 25-35). *Muhallebi* masalında “çanak,

çanak, haydi pişir” dediği zaman çanak muhallebi pişirir; “çanak, dur bakalım” dediği zaman ise durur (Grimm, 2018: 428). *Altındağı* masalında “Altındağı, Altındağı, aç kapını” denince dağ iki yana ayrılır ve kapı açılır (Grimm, 2018: 475).

Anadolu masallarında tespit edilen söz büyülerini ise şunlardır: *Abalı Halis ile Abalı Sinan* masalında oğlan bir şiir (dua) okur ve balık, bir şiirle ip yumağı olur. Yine şiir okuyarak kırk hizmetkârını ortaya çıkarır ve daha sonra onları ağaç kütüğüne çevirir. Oğlanlar idama giderken bir şiir (dua, sihir) daha okuyarak kaybolurlar (Erşahin, 2011: 584-590). *Cevahir Kızı* masalında aygır Cevahir Güzeli'nin “taş ol” demesiyle boğazlarına kadar taş olacaklarını, kendisinin okuyup üflemesiyle taşları dökeceğini söyler (Erşahin, 2011: 606). *Dilelem Çengi* masalında kızın söylemiş olduğu “dilelem çengi” sözü istediği kişileri taşla çevirmektedir. *Yedi Kardaşlar* masalında anası kızına külden bir eşek yapar. Bu eşeğe hep “çu” demesi gerektiğini, “çüş” derse eşeğin bozulacağını söyler (Kaya, 2004: 546).

Grimm Masallarında kullanılan sözle gerçekleşen büyülerle ilgili tespit edilen masal sayısı Anadolu masallarına göre daha azdır. Bu masallarda büyüler yardım istemek amaçlı, kötü amaçlı, işlevin gerçekleşmesi amaçlı ve beklenmedik şekilde gelişen büyüler şeklinde çeşitlenmektedir. Anadolu sahasında ve Grimm Masallarında tespit edilen sözle gerçekleşen büyüler benzer niteliktedir. Büyü yapan karakterin özel yeteneği doğrultusunda gerçekleşen büyüler olduğu gibi dilek, istek ya da zor durumdaki karaktere yardım eden doğal unsurların varlığı da göze çarpmaktadır. Ancak en çok dikkat çeken unsur, iki masal sahasında da nesnelere kullanımıdır. Büyülü nesnelere⁹ işlevlerini yerine getirmesi için söylenmesi gereken söz grupları nesnenin büyüünü harekete geçiren unsurdur.

Sonuç

Toplumların hayatı anlamlandırma çabası olan inanç unsuru farklı toplumlarda farklı kültürleri ve yaşayış biçimlerini meydana getirmiştir. Türk kültüründe İslamiyet'in kabulüyle, daha önceki dönemde görülen uygulamalar İslamiyet'le harmanlanarak varlığını sürdürmüştür. Bu noktada büyü inancı da Türk kültüründeki yerini korumaya devam etmiştir. İslamiyet'in yasaklamış olduğu bu olgu, açık ya da örtülü biçimde insan zihninin dokunduğu her şeyde kendini göstermiştir.

⁹ Büyülü nesnelere hemen hemen her masalda kendini gösteren ve olabildiğince çeşitlenen masal unsurlarıdır. Farklı çalışmalarda ayrıntılı olarak incelenen bu tür nesnelere için bk. (Yiğit ve Gümüşer, 2022; Keskin, 2022; Uygur, 2024a; Uygur, 2024b).

Büyünün Türk toplumunda bir tabu haline gelmesi, üzerinde çalışma yapılmasını zorlaştırmış ve halktan derlenecek malzemelerin önünü tıkamıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar da diğer folklor konularına nazaran nicelik bakımından daha az sayıda kalmıştır. Büyünün masalla ya da diğer halk edebiyatı unsurlarıyla ilgisi noktasında yapılan çalışmalara bakıldığında Grimm Masalları üzerine bir değerlendirmenin olmayışı bu çalışmanın gerekliliğini doğurmuştur. Bu çalışmada araştırmacılar tarafından Anadolu sahasından derlenen bin otuz masal incelenerek, Grimm Kardeşlerin derlediği iki yüz on bir masal metni karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. İki farklı coğrafyaya ait masalarda yapılan incelemelerde kimi zaman bir unsurun çok fazla görüldüğü kimi zaman ise hiç görülmediği, kimi zaman da farklı unsurların aynı işlevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Her iki sahadaki masalarda dönüşüm büyü başta gelmektedir. Su, sevgi, doğaüstü güç kullanımı ile insan-hayvan-insan, hayvan-insan ya da insan-hayvan dönüşümleri gerçekleşmektedir. Grimm Masallarında ceylan Anadolu masallarında geyik; her iki sahada ise yılan, kurbağa ve köpeğin yer aldığı görülmektedir. Büyülerde ve büyü içeren uygulamalardaki hayvanlar genellikle güçleri ve fiziki özellikleriyle birlikte kullanılmışlardır. Masallarla kızgınlık hali, ceza verme amacı, korku gibi sebeplerle de dönüşümlerin gerçekleştiği tespit edilmiştir. Masalarda ikinci sırada taklit büyü gelmektedir. “Benzer benzeri çeker” mantığıyla uygulanan ve gerçekleşen taklit büyü Anadolu masallarında Grimm Masallarına nazaran daha fazla görülmektedir. Bilezik, hançer, kılıç gibi nesnelere veya bir dev vasıtasıyla canı emanet etme taklit büyüünün bir çeşidini oluşturmaktadır. Yine gül-kız, karpuz-kız, kara tavuk-kız eşleştirmeleri bu büyüden faydalandığını gösteren kullanımlardır. Şifa büyüü ise hastaların iyileştirilmesi, güçlenmek, ölümsüz olmak ya da çocuk sahibi olamayan çiftlerin dertlerine çare olmak amacıyla kullanılmıştır. Yaygın olarak görmeyen gözün açılması ve herhangi bir sebeple hayatını kaybedenlerin canlandırılması için büyüsel eylemlerden faydalanılmıştır. Şifa uygulamalarında Anadolu sahasında sıkça görülen çocuksuzluğu giderme uygulamaları, Grimm Masallarında büyüsel uygulamalar doğrultusunda görülmemektedir. Masalarda sözün gücünden de yararlanılmıştır. Söz nesnelere üzerinde etki kurmak amacıyla kullanılarak aynı zamanda dilek/emir karışımı bir kiple büyü gerçekleştirilmiştir. Bu masalarda büyüler yardım istemek amaçlı, kötü amaçlı, işlevin gerçekleşmesi amaçlı ve beklenmedik şekilde gelişen büyüler şeklinde çeşitlenmektedir.

Bu çalışmada masalarda görülen benzerlikler incelenerek değerlendirilmiş, farklılıklar ise belirtilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda masalarda kullanılan unsurların tesadüfi bir şekilde seçilmediği, bu unsurların büyü yapmak için bir ayrıcalığı olduğu tespit edilmiştir. Özellikle benzerlikler büyüsel uygulamalarda öne çıkmaktadır. Bu tespit büyüünün ne derece evrensel bir olgu olduğuna işaret etmektedir. Masalın da evrensel özelliklere sahip bir tür olması, büyü motifinin kullanımında pek çok ortaklık barındırmasına imkân vermiştir. Ancak büyüsel benzerliklerin bazı noktalarda her iki sahada da aynı olmaması, masalların gelişiminde bağlamın önemini ortaya koymaktadır. Sözlü kültür ürünlerinin insan zihninden bağımsız kalamaması, icrasında ve aktarımında yapılan değişiklikler, eklemeler, kültürel belleğin etkisinde gelişmektedir. İnancın masallara yansması da bu doğrultuda gerçekleşmiştir. Halkın elinden, dilinden çıkan her üründe geçmiş yaşantıların olması, bu ürünlerde halkın kültürel şifrelerinin barınmasını sağlamıştır.

Kaynakça

- Alangu, Tahir (2020). *Türkiye Folkloru El Kitabı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Bakkal, Ali (2020). “Hz. İsa’ya Atfedilen Mucizelerin Olağanüstülük Açısından Tahli”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45: 66-85.
- Beydili, Celal (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Yurt Kitap Yayın.
- Boratav, Pertev N. (2013). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. BilgeSu Yayıncılık.
- Boratav, Pertev N. (2015). *100 Soruda Türk Folkloru*. BilgeSu Yayıncılık.
- Bütüner, Şahin (2023). “Türk Masallarında Büyücülerin veya Şamanların Karakteristik Özellikleri”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11: 421-430.
- Çalışoğlu, Sonay (2019). *Zonguldak Masalları (Araştırma-İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Dégh, Linda (2005). “Halk Anlatısı”. *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. Çev. Zerrin Karagülle. Geleneksel Yayıncılık, 91-126.
- Duranlı, Muvaffak (2010). *Saha (Yakut) Büyü Masalları*. Kömen Yayınları.
- Durkheim, Emile (2011). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. Çev. Fuat Aydın. Eski Yeni Yayınları.
- Elçin, Şükrü (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ Yayınları.

- Eliade, Mircea (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi III*. Haz. Ergun Kocabıyık. Kabalıcı Yayınevi.
- Eliade, Mircea (2014). *Şamanizm*. Çev. İsmet Birkan. İmge Yayınevi.
- Erol Çalışkan, Şerife S. (2024) “Kıbrıs Türk Masallarında Büyü Motifi”. *Turkish Studies–Language and Literature*, 19(4): 1505–1517.
- Erşahin, İbrahim (2011). *Kahramanmaraş Masalları Üzerine Tip ve Motif Araştırması*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Esirgen, Bilge ve Koçak, Aynur (2024). “Anadolu Masallarındaki Büyülük İşlemlerde Dört Unsur ve İşlevi”. *Uluslararası Yunus Emre Sosyal Bilimler Dergisi*, 9: 60–76.
- Frazer, James G. (2004). *Altın Dal I, Büyü ve Din Üzerine Bir Çalışma*. Çev. Mehmet H. Doğan. Payel Yayınevi.
- Frazer, James G. (2019a). *Ruhun Tehlikeleri ve Tabu*. Çev. İ. Hakkı Yılmaz. Pinhan Yayıncılık.
- Frazer, James G. (2019b). *Günah Keçisi*. Çev. İ. Hakkı Yılmaz. Pinhan Yayıncılık.
- Grimm, Wilhelm ve Jacob (2011). *Grimm Masalları 1*. Çev. Saffet Günersel. Pinhan Yayıncılık.
- Grimm, Wilhelm ve Jacob (2018). *Grimm Masalları 2*. Çev. Saffet Günersel. Pinhan Yayıncılık.
- Günay, Umay (1992). “Masal”. *Türk Dünyası El Kitabı*, C.3. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Günay, Umay (2011). *Elâzığ Masalları ve Propp Metodu*. Akçağ Yayınları.
- Helimoğlu Yavuz, Muhsine (2013). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Eğiten Kitap.
- Kara, Öznur (2007). *Tarsus Masalları*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi.
- Kaya, Ayşe B. (2004). *Has Bahçenin Gülleri*. Kitabevi Yayınları.
- Kaya, Doğan (2014). *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Keskinsu, Özlem (2022). *Anadolu Masallarında Sihir Motifi Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kumartaşlıoğlu, Satı (2006). *Balıkesir Masallarında Motif ve Tip Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi.
- Lévi Strauss, Claude (1983). *Din ve Büyü*. Çev. Ahmet Güngören. Yol Yayınları.

- Malinowski, Bronislaw (1990). *Büyü, Bilim ve Din*. Çev. Saadet Özkal. Kabalıcı Yayınevi.
- Murat, Mualla vd. (2019). “Keloğlan Masallarında Sihir veya Büyü”. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(10): 62-81.
- Ögel, Bahaeddin (1971). *Türk Mitolojisi 1*. Ankara: TDK Yayınları.
- Örnek, Sedat V. (1988). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Gerçek Yayınevi.
- Örnek, Sedat V. (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. BilgeSu Yayınları.
- Roux, Jean-Paul (2005). *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*. Çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan. Kabalıcı Yayınevi.
- Sakaoğlu, Saim (2016). *Masal Araştırmaları 1*. Grafiker Yayınları.
- Stith Thompson (1972). “Motif”. *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*. Ed. Maria Leach ve Jerome Fried. Funk & Wagnalls.
- Thompson, Stith (1955a). *Motif Index of Folk Literature 1*. Indiana University Press.
- Thompson, Stith (1955b). *Motif Index of Folk Literature 2*. Indiana University Press.
- Tunç, Emrah (2023). *Billur Köşk Masalları*. Paradigma Akademi.
- Uygur, Hatice Kübra (2024a). “Sihirli Objelerin Olay Örgüsüne Etkisi: Naki Tezel’in Türk Masalları I-II”. *Prof. Dr. Ali Yakıcı Armağanı Gazi’de Kırk Yıl*. Akçağ Yayınları, 1157-1171.
- Uygur, Hatice Kübra (2024b). “Naki Tezel’in Türk Masalları’nda Olağanüstü Unsurlar”. *Prof. Dr. Mehmet Naci Önal Armağanı*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, 447-462.
- Yıldırım, Ayşegül (2016). *Masallarda Büyü Motifi ile Gerçekleşen Dönüşümler*. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Yiğit, Neslihan Huri (2022). “Afyonkarahisar Masalları ve Grimm Masallarının ‘Din’ Motifi Açısından Karşılaştırılması”. *Dr. Mehmet Özçelik Armağanı*. Palet Yayınları, 359-373.
- Yiğit, Neslihan Huri ve Gümüşer, Tayyib (2022). “Anadolu Sahası Masallarında Büyülü/Sihirli Nesnelere”. *5. Uluslararası Dede Korkut Türk Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Kongresi (02-04 Eylül 2022), C.1*. Farabi Yayınevi, 376-382.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarların Notu: Bu makale, Tayyib Gümüşer tarafından 2022 yılında savunulan, “Anadolu Sahası Masalları ile Grimm Masallarının Büyü Motifi Açısından Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmada eşit oranda katkı sunmuştur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Authors’ Note: *This article was produced from the master’s thesis titled “Comparison of Anatolian Field Tales and Grimm Fairy Tales in Terms of Magic Motif” completed by Tayyib Gümüşer in 2022.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*

Author–Contributions Statement: *The authors contributed equally to the work.*